

ske og teoretiske afsnit betyder imidlertid, at også bl.a. antropologer kan have interesse i dele af bogen. Det gælder særlig de afsnit, der beskæftiger sig med de sociale og demografiske overvejelser i forbindelse med genetiske sygdomme. Den indledende artikel handler således om, hvordan det jødiske folk har ændret størrelse og udbredelse gennem tiderne, og nogle af grundene hertil. Det er interessant og generelt forståeligt læsning. Ordforklaringen kunne dog have været mere konsekvent gennemført.

Herefter kommer et afsnit om anvendeligheden af DNA-metoder til sporing af slægtskab og nedstamning. Forskellige metoder bedømmes, dog desværre uden at forklares nærmere. Her vil det være nødvendigt med en vis molekylærbiologisk baggrundsviden for at forstå, hvad metoderne går ud på. Det samme gælder for det meste af den øvrige tekst om de enkelte sygdomme.

Især to temaer tages op i artikelsamlingen. Det første er i hvor høj grad molekylærbiologi er relevant for populationsbiologien: Ud fra polymorfier – områder i arvematerialet, som kan være forskellige hos forskellige mennesker, og som man arver fra sine forældre – kan man undersøge hvilke mennesker eller befolkningsgrupper, der kan have fælles afstamning. Man kan bl.a. konkludere, om en bestemt gruppe har været udelukkende endogam – eller „formeringsmæssigt isoleret” fra de andre befolkningsgrupper, den lever iblandt. Bogens konklusioner på dette område er ikke entydige. Man har endnu ikke undersøgt tilstrækkeligt med polymorfier, i tilstrækkelig mange befolkningsgrupper, til at kunne slutte noget endeligt på dette område.

Det andet tema er muligheden for at hindre udbredelsen af de omtalte sygdomme. Mange af disse sygdomme kan ikke behandles ud fra den nuværende viden, man har på området. Sygdomsudbredelsen kan ofte kun hindres ved anlægsgæber-diagnostik med efterfølgende abortering af syge fostre. Hvis to raske mennesker, som begge er anlægsgæbere af samme sygdom får et barn sammen, er der 25% risiko for, at barnet får den pågældende sygdom. Overfor de etiske og følelsesmæssige sider af denne problemstilling står bogen desværre tavs. Det er de „tekniske” aspekter, der primært behandles.

Nogle af de omtalte sygdomme har imidlertid en så høj hyppighed i visse jødiske sam-

fund, at man dér må have en holdning til de etiske spørgsmål, der kan rejses omkring anlægsgæber-diagnostikken. Rabbiner Moshe Kleinman kommer, som den eneste i værket, ind på dette problemområde. Hans artikel kan muligvis også være af antropologisk interesse. Kleinman fortæller om et system, hvor man anonymt bliver anlægsgæber-testet, og registreret ved et nummer. Når ægteskaber skal planlægges, kan der ringes til et telefonnummer, hvor man ved at opgive de to „numre” der eventuelt skal giftes, kan få at vide, om de begge er bærere af anlægget for Tay-Sachs sygdom. Hvis ingen eller kun den ene er bærer, er der intet til hinder for ægteskab. Hvis begge imidlertid er sygdomsbærere, oplyses dette, og der ydes tilbud om rådgivning. Systemet benyttes dog tilsyneladende kun til arrangerede ægteskaber og de er vel næppe almindelige blandt jøder i dag?

Hvordan holdningen blandt samtidens jøder er til abort, adoption, kunstig befrugtning og det at få et sygt barn behandles desværre ikke i *Genetic Diversity Among Jews*. Trods disse mangler introducerer bogen muligheden for et aktuelt og interessant krydsfelt af molekylærbiologi, etik, demografi, etnografi og muligvis også teologi.

I sig selv udnytter bogen ikke dette krydsfelts muligheder. Den forbliver hovedsagelig en god samling af data – forståelige og mest af interesse for læger og biologer. Men også disse faggrupper vil savne mere indsigt i den metodisk-teoretiske baggrund for det materiale, der fremlægges.

Bogen er et fornuftigt oversigtsværk med anvendelige og fyldige referencelister. Er man interesseret i spørgsmål omkring sammenhængen mellem menneskers og geners „spredning”, vil bogen være en god introduktion til emnet.

Marianne B. Tidgen
Cand. scient., biokemiker
Afsnit for Klinisk Genetik
Rigshospitalet
København

JEREMY BOISSEVAIN (ed.): *Revitalizing European Rituals*. European Association of Social Anthropologists. London & New York: Routledge 1992. 216 sider, ill. ISBN 0-415-07957 hardback, pris £35.00.

DANIEL DE COPPET (ed.): *Understanding Rituals*. European Association of Social Anthropologists. London & New York: Routledge 1992. 120 sider, ill. ISBN 0-415-06121-0 paperback pris £9.99; ISBN 0-415-06120-2 hardback pris £35.00.

Ritualer er, efter en periode med relativ tilstand, kommet på mode blandt antropologer. Opmærksomheden har medført nye teorier og arbejdsområder.

To tendenser kan tydeligt identificeres. En ny forståelse, der rækker videre end de snævre rammer, der blev defineret af van Gennep og Victor Turner, for rituallets forbundethed med andre ritualer og samfund i såvel tid som rum. Samt en tilbøjelighed til at vende blikket mod de eksotiske kulturer, der trives i antropologernes egne baggårde. Der er på samme tid tale om, at blikket løftes fra det enkelte, isolede, rituelle fænomen og samtidig rettes bagud mod de kulturer på den vestlige hemisfære, hvis antropologiske institutter hidtil har været forbeholdt studier af ritualer i sære, fremmede lande.

To nye bøger, begge med baggrund i *European Association of Social Anthropologists* første konference i Coimbra, 1990, præsenterer disse hovedstrømninger. Men, tankevækkende nok, i hver sin bog. Hvor *Understanding Rituals* fokuserer på komparative studier af privatlivets ritualer, med en empiri hentet fra den sydlige halvkugle, koncentrerer *Revitalizing European Rituals* sig om opblomstringen af europæisk folkekultur i det offentlige rum. Hvor ritualerne i *Understanding Rituals* beskrives som determinerende for aktørernes færden gennem tid og rum, er det i *Revitalizing European Rituals* aktørerne, der manipulerer, forkaster eller transformerer ritualerne. Den markante forskel på de to bøgers tilgang til fænomenet „ritual“ afspejles ligeledes i de forskellige definitioner, der gives på begrebet. Men først en kort præsentation af bøgerne.

Tematikken i *Revitalizing European Rituals* kredser om det, Anne Knudsen har kaldt „hjemlig etnografi“, hvor antropologer via en „etnografisk fremmedgørelse af det selvfølgeligelige“ kan kaste nyt lys over et forskningsområde, der hidtil har været forbeholdt folkløstikken. I ni artikler præsenteres vi for forskellige former for offentlig festivitas: Karnevaller, kirkeprocessioner, 1. maj-parader, pilgrimsvandring og byfester. Geografisk

lægger antologien vægten på det sydlige Europa, med Grækenland, Spanien og Italien i spidsen, en artikel fra Malta, en fra Polen og en fra England.

Redaktør Jeremy Boissevain indleder samlingen med at fastslå, at der er tale om en reel opblomstring af folkekulturen. Der er ikke tale om, som hævdet af Victor Turner, at antropologerne først nu „opdager“ ritualerne i deres egne kulturer. Artiklerne demonstrerer da også gennemgående en næsten febrilsk trang til at genskabe, bevare eller nydanne „traditionelle“ manifestationer. Hvad enten man har, eller ikke har, offentlige ritualer, er der konstante forhandlinger om, på hvilken måde parader og optog skal fremtræde for offentligheden. Der udspilles hårde kampe om, hvad der definerer den „traditionelle“ kultur mellem grupper i små samfund eller mere eller mindre politiske organisationer, som kirken og partiet, der kæmpede om 1. maj-paradernes symbolske betydning i 1980ernes Polen.

Den nye jagt på kulturel identitet i Europa bevæger sig helt ned på landsbyplan, når der skal skabes forskel på „dem“ og „os“. Cesare Poppi bemærker i sit studium af karnevallet i det ladin-talende område af Dolomitterne, at det „traditionelle“ fremstår som markante, ofte lokalpolitiske udsagn, fordi samfund og livsformer har ændret sig. Den nu eksotiske folkekultur får på den baggrund en ny betydning, idet den både for deltagere og ikke-deltagere opleves som budskaber, der kan reageres på. Det, der før var upåagtede dele af et netværk, bliver nu isolerede fænomener, der bevidst benyttes som „kapital i forskellenes økonomi“.

Mange forsøg på at gendanne tidligere skikke synes at være svar på sådanne budskaber. I dag fremstår det som noget positivt at have en ren, ubrudt tradition. Turister opleves mange steder som en „besmittelse“ af traditionen, og medierne som en forfladigelse af den rene oplevelse. Den andalusiske pilgrimsfærd til helligdommen *Il Rocío*, med oksetrukne kærre gennem mudder og pløre, tiltrækker fortsat de lokale. Men ved selve helligdommen venter turisterne og journalisterne med skudklare kameraer, hvilket får nogle af pilgrimmene til at afstå fra selve formålet med rejsen – et besøg i helligdommen.

Forholdet til hjemvendte emigranter, der sætter større pris på fest og komfort end på seriøse højtidere, er et andet konfliktområde viser artikler fra Malta og Grækenland.

Mange artikler viser denne dobbelte spænding mellem ønsket om ægte ritualer, og en transformation, hvor stive, højtidelige aspekter fravælges. I stedet foretrækkes de mere uforpligtende festligheder. I det nordøstlige England faldt en socialarbejder og en antropologs forsøg på at skabe en ny tradition, der kunne bevidstgøre befolkningen politisk, til jorden. Folkene i minebyen ville gerne feste, men ønskede ikke de politiske aspekter inddraget.

Eksemplerne får redaktør Boissevain til at foretage en sondering mellem det legende og det rituelle i den europæiske folkekultur. „Ritual” defineres som det højtidelige, stive og disciplinerede, modsat ‘leg’ (engelsk „play”), hvilket gør antologiens titel meningsløs. Artiklerne konstaterer en tendens til mere folkelige, løsslupne fester, bort fra konforme, højtidelige, politiske og religiøse manifestationer. Alligevel har samlingen fået en titel, der peger mod en opblomstring af det „rituelle” i europæisk folkekultur. Problemet skyldes nok først og fremmest, at begrebet „ritual” ikke defineres tilstrækkeligt klart i forhold til „tradition” og „folkekultur”.

Understanding Rituals gør mere ud af definitionerne. I seks artikler, omhandlende primært interne familieritualer i Indien, Afrika, Indonesien, og i et enkelt tilfælde Punjabier i London, gøres der op med forestillingen om ritualer som isolerede fænomener. Ritualets imperative karakter understreges, blandt andet i en fortolkning af begravelsesritualer i Kenya. Her er klare durkheimiske under- og overtoner, når det konstateres, at individer underkaster deres kroppe ritualets autoritet, til gavn for samfundet. Ritualer ses som forbundne kar, der indgår i hierarkiske relationer via kanaler, der forbinder „fælles komponenter”. Inspireret af bl.a. Wittgenstein kan antropologen spore „de linjer, der forbinder adskilte elementer”. Myter og ritualer forbindes, når nutidens hindu-ritualer forbindes med myten om bror-søster-forholdet mellem Yami og Yama i de vediske skrifter.

Det er således to meget forskellige opfattelser af begrebet „ritual” vi præsenteres for i de to bøger. Når de Coppet konstaterer, at en sammenligning mellem kollektive identiteter kan ses i forhold til de værdier, som ritualerne udtrykker, udfordrer og forandrer i hierarkisk ordnede systemer, synes det nærliggende at konstatere, at i tilfældet Europa er der en konflikt mellem det traditionelle/ikke-traditio-

nelle, der tilsyneladende ikke udtrykkes på samme måde i andre kulturer.

Skyldes det, at antropologer på egen boldgade har sværere ved at indse „samtidigheden mellem struktur og forandring, det sociale rum og de individer, der har skabt det”, som det hedder i en anden udløber af Coimbra-konferencen (Kirsten Hastrup: *Other Histories*, s. 10)? Eller er det et grundlæggende europæisk fænomen, at adskille det moderne fra det traditionelle? Sådanne svar gives ikke i de to antologier, der som alle gode bøger stiller flere spørgsmål end de besvarer.

Vi har endnu til gode at blive præsenteret for en definition på begrebet „ritual”, der på en gang kan rumme samlingernes mange empiriske eksempler. Som de Coppet tørt konstaterer: Antropologer kan stort set altid genkende et ritual, når de ser det. Det er når fænomenet skal defineres, at nye forskere tillægger det nye betydninger, ofte i modstrid med forgængerne, med det resultat, at ritualer fremstår som: „udtømmelige mystiske konstellationer på den sociale videnskabs himmelhælv” (de Coppet 1992:2).

Cathrine Hasse
Institut for Antropologi
Københavns Universitet

JOHN BORNEMAN: *Belonging in the Two Berlins – Kin, State, Nation*. Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology. Cambridge University Press 1992. 386 sider. ISBN 0-521-41589-6 Hardback £40.00, ISBN 0-521-42715-0 Paperback £14.95.

Meget få antropologer har studeret de tidligere socialistiske samfund. Især i Østtyskland var det næsten umuligt at foretage feltarbejde. De fleste antropologer foretrak de mere eksotiske østlande, der kunne fremvise bønder, folke-dragter, bjerge eller etniske øer af særprægede folkeslag, enten i Karpaterne eller på Balkan. Men for denne bog om Øst- og Vestberlin er den politiske kontekst mere vigtig end den etnografiske: Det er paradoksalt, at det først er efter de østeuropæiske samfunds sammenbrud, at vi er begyndt at forstå, hvordan de egentlig fungerede. Dette har den amerikanske, Harvarduddannede antropolog John Borneman vist i sine to bøger om Berlin. Den første, *After the Wall: East Meets West in the New Berlin*